

آمارها در خصوص تعداد خانوارهای زیرخط فقر چه می گویند؟

اطلاعات درآمدی و معیشتی از جمعیت ۷۷/۴ میلیون نفر یارانه بگیر در کشور جمع آوری شده و براساس این اطلاعات یک دسته بندی از خانوارها صورت گرفته است.

به گزارش خبرنگاران گروه اقتصاد گزارش خبر، بر اساس اعلام معاونت رفاه وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، از مجموع ۲۴ میلیون و ۹۰۱ هزار و ۶۹۶ خانوار ایرانی یارانه بگیر، ۳۸ درصد فقیر، ۵۵ درصد متوسط و ۷ درصد برخوردار هستند که سیاستگذار با استفاده از آن می تواند سیاست حمایتی متناسب با هر یک را به اجرا بگذارد.

طی دهه های گذشته تمامی دولت ها در راستای اجرای قانون اساسی کشور در خصوص کاهش فقر و شکاف طبقاتی، برنامه های حمایتی و رفاهی متعددی را با صرف هزینه های بسیار بالا اجرا کرده اند که به دلیل نبود پایگاه اطلاعاتی جامع و عدم شناسایی دقیق گروه های آسیب پذیر و مشخص نبودن فرایند اجرا، موفقیت چشمگیری در رسیدن به اهداف مدنظر نداشته و با انتقادات بسیاری از سوی سیاست گذاران حوزه رفاه اجتماعی و عدم رضایت عمومی مواجه بوده اند.

چرایی راه اندازی پایگاه اطلاعات رفاه ایرانیان و چالش های پیش روی آن به همین علت بود که پایگاه اطلاعات رفاه ایرانیان بنا به ضرورت تجمیع اطلاعات اجتماعی، اقتصادی افراد و دهک بندی وضعیت درآمدی و دارایی های آنها در سال ۹۶ راه اندازی و سنجش وضعیت معیشتی خانوار برای تخصیص یارانه های حمایتی و معیشتی در سال های اخیر به واسطه اطلاعات این پایگاه انجام شد؛ اما عدم همکاری دستگاه های مختلف برای در اختیار قرار دادن اطلاعات برخط را می توان از جمله چالش ها و دغدغه های پیش روی وزارت رفاه در مسیر ارتقای این پایگاه برشمرد.

با ابلاغ سیاست های کلی تامین اجتماعی و امیدهایی که برای تحقق آن به وجود آمده است، تکمیل و ارتقای پایگاه اطلاعات رفاه ایرانیان نیز در دستورکار جدی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی قرار گرفته است؛ چرا که یکی از الزامات استقرار نظام تأمین اجتماعی چندلایه، شکل دهی پایگاه اطلاعات است که تاکید شده باید با رعایت ملاحظات امنیتی مربوط به نیروهای مسلح و دستگاه های امنیتی کشور همراه باشد. وزیر تعاون، کار و رفاه اجتماعی در روز چهارم اردیبهشت در همین زمینه گفت که « برخی دستگاه ها داده ها و اطلاعات آماری خود را در اختیار این پایگاه قرار دادند، این سامانه در حال حاضر فعال است و دهک بندی جامعه را مشخص می کند، البته ما به دنبال اخذ اطلاعات سایر دستگاه ها و ثبت داده های آماری آنها در سامانه هستیم.»

وی افزود: « تا زمانی که همه دستگاه ها به سامانه پایگاه رفاه ایرانیان متصل شوند، دهک بندی در سیستم به صورت محتاطانه انجام می شود یعنی ما فرض کردیم که افراد خودرو، ملک، حساب بانکی، سهام و سفر خارجی ندارند، هر زمان که داده ها و اطلاعات آنها در سیستم ثبت شود، دهک بندی ها اصلاح و تکمیل خواهد شد. ضمانت خوبی در تبصره ۱۷ قانون بودجه سال ۱۴۰۱ لحاظ شده و به موجب این تبصره همه دستگاه ها مکلف شدند تا اطلاعات خود را در اختیار قرار دهند. تکمیل اطلاعات پایگاه رفاه ایرانیان طبیعتاً نیاز به همکاری همه دستگاه ها دارد و کمک رسانی به بخش های ضعیف و کم درآمد جامعه را تسهیل خواهد کرد.»

آخرین اطلاعات آماری منتشر شده از سوی این وزارتخانه درباره وضعیت معیشتی خانوار ایرانی به دوماه گذشته باز می گردد؛ مروری بر گزارش «دسته بندی معیشتی خانوارهای ایرانی بر اساس پایگاه اطلاعات رفاهی ایرانیان» که در معاونت رفاه اجتماعی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی تهیه و در اسفندماه ۱۴۰۰ منتشر شده است، خواهیم داشت:

در مقدمه این گزارش آمده است که هدف این گزارش، ارائه یک تصویر کلی از وضعیت خانوارهای ایرانی و طبقه بندی آنها به صورت خلاصه و مختصر است، در حال حاضر سیاست های توانمندسازی متناسب با هر یک از این گروه ها در دفتر مطالعات رفاه وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی طراحی شده است که در گزارش هایی مجزا در دست انتشار است. در این گزارش از پرداختن به چرایی فقر و یا سیاست های فقرزدایی اجتناب می شود.

اجرای سیاست های حمایتی به منظور بهبود وضعیت معیشت مردم و کاهش فقر، نیازمند شناخت دقیقی از وضعیت رفاهی گروه های مختلف درآمدی است. بدون داشتن تصویری جامع از وضعیت درآمدی مردم و نیازهای آنان، نمی توان سیاست حمایتی مناسب با درجه ای از اصابت قابل قبول به هدف، به اجرا گذاشت. در همین راستا وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی در راستای وظایف قانونی خود برای شناسایی فقرا و برنامه ریزی و اجرای سیاست های حمایتی، طی سال های گذشته، اقدام به راه اندازی و تکمیل پایگاه اطلاعات رفاه ایرانیان کرده است.

تاکنون نیز سیاست های حمایتی مختلفی براساس اطلاعات به دست آمده از این پایگاه بر اساس نیاز گروه های مختلف به اجرا گذاشته است. با این حال پایگاه همچنان در حال تکمیل بوده و همواره تلاش می شود تا دسته بندی دقیق تری از خانوارها صورت گیرد. در این گزارش به طور اجمالی دسته بندی خانوارهای ایرانی در سه طبقه «خانوارهای فقیر»، «خانوارهای متوسط» و «خانوارهای برخوردار» ارائه می شود. این دسته بندی بر اساس آخرین داده های به روزرسانی شده در پایگاه اطلاعات رفاه ایرانیان صورت گرفته است.

معرفی پایگاه اطلاعات رفاه ایرانیان: پایگاه اطلاعات رفاه ایرانیان را باید علاوه بر کاربرد اصلی آن که انجام آزمون وسع و شناسایی خانوارها برای طرح های مختلف حمایتی، زمینه ساز تحول چشمگیری در زمینه محاسبات مربوط به شاخص های فقر و رفاه، به عنوان ابزار کلیدی برنامه ریزی توسعه، در نظر گرفت. در این پایگاه اطلاعات مرتبط با خصوصیات اقتصادی و اجتماعی خانوار از قبیل بعد خانوار، مرد یا زن سرپرست بودن، دارایی از خودرو، ارزش خودرو، اطلاعات مرتبط با حساب بانکی از قبیل واریز، برداشت و خرید از کارت، وضعیت شغلی افراد، نوع بیمه و حقوق دریافتی، وضعیت بیمه پایه درمان و مواردی نظیر آن گردآوری شده و با همکاری سایر نهادها و سازمان ها به طور مرتب به روزرسانی می شود. اطلاعات موجود در این پایگاه تا حد قابل قبولی، درک مناسبی از وضعیت درآمدی خانوارهای ایرانی را به دست داده و امکان طبقه بندی خانوارها به لحاظ درآمدی را فراهم می سازد. دسته بندی خانوارهای ایرانی

دسته بندی خانوارها به منظور شناخت بهتر نیازهای هر گروه برای اجرای سیاست های حمایتی متناسب با هر گروه صورت می گیرد. در حال حاضر اطلاعات مرتبط با حساب بانکی افراد شامل واریز به کارت، خرید از کارت و مانده حساب در پایگاه اطلاعات رفاه ایرانیان به روزرسانی می شود. بنابراین،

از این سو می‌توان خانوارها را در دهک‌ها یا صدک‌های مختلف درآمدی طبقه‌بندی کرد. اما باید توجه داشت که دهک درآمدی مرزبندی مشخصی برای خانوارها نبوده و به تنهایی نمی‌تواند به عنوان ملاک تمیز دادن خانوارها از یکدیگر مورد استفاده قرار گیرد. بنابراین لازم است در کنار دهک، برای دسته‌بندی از سایر ویژگی‌های خانوار نیز بهره برد. به طور کلی امکان شناسایی دقیق‌تر دهک‌های بالایی و دهک‌های پایینی بیشتر از دهک‌های میانی امکان‌پذیر است. از این رو در دسته‌بندی خانوارها، از معیاردهک می‌توان برای شناخت دو سر توزیع درآمد خانوارها یعنی پردرآمدترین‌ها و کم‌درآمدترین‌ها استفاده کرده و برای سایر قسمت‌های توزیع، از سایر ویژگی‌های خانوار بهره برد. در دسته بندی صورت گرفته توسط وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، قیودی چون جامع و مانع بودن، مرزبندی مشخص، قابلیت تدوین سیاست‌های حمایتی نقدی و غیرنقدی و تناسب با وضعیت درآمدی در نظر گرفته شده است. شایان ذکر است که در پایگاه اطلاعات رفاه ایرانیان، اطلاعات همه ایرانیان دارای کدملی ثبت شده است. اما به لحاظ ساختار خانواده، تنها ساختار خانوارهای یارانه بگیر (یارانه نقدی ۴۵ هزار تومانی) مشخص است. بنابراین در این گزارش، تنها از اطلاعات خانوارهای یارانه بگیر استفاده شده است.

در پایگاه اطلاعات رفاه ایرانیان، اطلاعات درآمدی و معیشتی از جمعیت ۷۷/۴ میلیون نفر یارانه بگیر در کشور جمع آوری شده و براساس این اطلاعات یک دسته بندی از خانوارها صورت گرفته است. در این دسته بندی خانوارها براساس وضعیت درآمدی به سه گروه فقیر، متوسط و برخوردار تقسیم شده اند.

دسته بندی تفصیلی خانوارها در جدول ذیل قابل مشاهده است:

در جدول بالا خانوارها بر اساس ترکیبی از وضعیت شغلی و درآمدی در گروه‌های فقیر، متوسط و برخوردار طبقه بندی شده اند. منطق دسته‌بندی به این صورت بوده که ابتدا همه خانوارهای دهک دهم جدا شده و در گروه برخوردار قرار گرفته‌اند. همه متغیرهای درآمدی این خانوارها از قبیل درصد برخورداری از خودرو، ارزش خودرو، میانگین‌های واریز به حساب و خرید از کارت (که در پایگاه اطلاعات رفاه موجود است) نشان می‌دهد که این گروه تفاوت قابل ملاحظه ای با دهک‌های پایین‌تر داشته و بنابراین قابل جداسازی است. در پایین جدول توزیع نیز، خانوارهایی فقیر شناسایی شده‌اند که دو شرط از سه شرط، «بودن در پنج دهک اول»، «تحت پوشش نهاد حمایتی بودن» و «فاقد درآمد ثابت بودن» را داشته باشند.

در دسته بندی خانوارهای طبقه متوسط نیز ویژگی شغلی ملاک قرار داده شده است که در ادامه برای هر دسته از خانوارها توضیح داده خواهد شد.

وضعیت و روند شناسایی خانوارهای فقیر

تنها ۳۰ درصد خانوارهای فقیر تحت پوشش نهادهای حمایتی هستند

خانوارهای فقیر، خانوارهایی هستند که دو شرط از سه شرط زیر را داشته باشند؛

- عضو پنج دهک اول

- تحت پوشش نهاد حمایتی

- فاقد درآمد ثابت

با این سه شرط، حدود ۹/۳ میلیون خانوار فقیر شناسایی شده‌اند. دسته بندی این خانوارها به دو گروه تحت پوشش (شامل ۲/۸ میلیون خانوار که ۳۰ درصد از کل خانوارهای فقیر را تشکیل می‌دهد) و فاقد پوشش نهاد حمایتی (شامل ۶/۶ میلیون خانوار و ۷۰ درصد از کل خانوارهای فقیر)، این امکان را به دست می‌دهد تا سیاست‌گذاری متناسب برای هر گروه به اجرا گذاشته شود.

به عنوان مثال با وجود آنکه خانوارهای تحت پوشش نهاد حمایتی به طور متوسط در دهک پایین‌تری قرار داشته و سایر متغیرهای اقتصادی آنها نیز پایین‌تر از خانوارهای فقیر غیرتحت پوشش است، اما به لحاظ برخورداری از بیمه پایه درمان وضعیت بهتری دارند و از این رو اگر قرار است گروهی به عنوان اولویت در طرح پوشش بیمه همگانی قرار گیرد، خانوارهای فقیر فاقد پوشش نهادهای حمایتی هستند.

به طور کلی سیاست‌هایی مانند بررسی آزمون وسع و معرفی برخی خانوارهای فاقد پوشش به نهادهای حمایتی، پوشش گسترده بیمه پایه درمان، حمایت از کودکان دارای سوءتغذیه، طرح اشتغال عمومی و حمایت نقدی اعتباری به منظور خرید کالای اساسی برای گروه خانوارهای فقیر پیشنهاد می‌شود.

شناسایی ۱۳.۹ میلیون خانوار در طبقه متوسط

در مجموع تعداد ۱۳/۹ میلیون خانوار در طبقه متوسط قرار دارند که براساس نوع شغل آنها، قابل طبقه بندی بوده و به پنج دسته زیر تقسیم می‌شوند

- کارکنان و مستمری بگیران دولت (۲/۲ میلیون خانوار، ۱۵/۸ درصد از کل خانوارهای متوسط)

- کارگران و مشاغل خصوصی (۶ میلیون خانوار، ۴۳/۳ درصد از کل خانوارهای متوسط)

- بازنشستگان (۲/۴ میلیون خانوار، ۱۷/۳ درصد از کل خانوارهای متوسط)

- فاقدین درآمد ثابت (۳ میلیون خانوار، ۲۱/۷ درصد از کل خانوارهای متوسط)

- تحت پوشش نهادهای حمایتی (۲۷۷ هزار خانوار، ۲ درصد از کل خانوارهای متوسط)

منطق این دسته‌بندی به این صورت است که به طور کلی کارمندان و مستمری بگیران دولت از امنیت و پایداری شغلی بالاتری برخوردار بوده و کمتر از سایر گروه‌ها تحت تأثیر شوک‌ها و رکودهای اقتصادی قرار می‌گیرند و به طور معمول تحت هر شرایطی حقوق و مستمری ثابت را دریافت کرده و سالیانه افزایش در حقوق و دستمزد دارند. بنابراین سیاست‌های متناسب با این گروه، متفاوت از سایر گروه‌ها خواهد بود.

پس از کارمندان دولت، کارگران و مشاغل خصوصی (که شغل رسمی دارای بیمه دارند)، به لحاظ امنیت شغلی قرار دارند. این گروه هرچند از شوک‌های اقتصادی متأثر می‌شوند، اما حداقل در صورت از دست دادن شغل می‌توانند تحت پوشش بیمه بیکاری قرار گیرند.

بازنشستگان (به جز بازنشستگان دولتی) در مرتبه بعدی قرار دارند. این گروه به لحاظ امنیت شغلی وضعیت مناسبی دارند اما از یک طرف به علت

ویژگی‌های سنی نیازمند برنامه‌های حمایتی ویژه هستند و از طرف دیگر امکان افزایش درآمد در این گروه نسبت به سایر گروه‌ها به سختی میسر است. در مرحله دیگر، فاقدین درآمد ثابت قرار دارند. در این گروه هم افراد با درآمد نسبتاً بالا قرار داشته و هم افرادی با درآمد پایین‌تر، اما ویژگی یکسان همه آنها این است که به شدت تحت تأثیر شوک‌های اقتصادی قرار داشته و امنیت شغلی بسیار پایینی دارند.

گروه آخر تحت پوششین نهاد حمایتی هستند. تعداد اندکی خانوار هستند که تحت پوشش نهادهای حمایتی قرار دارند، اما به نظر می‌رسد به لحاظ درآمدی جزو دسته‌بندی فقیر قرار نمی‌گیرند و از این رو لازم است تا آزمون وسع مجدد صورت گیرد.

دسته‌بندی براساس نوع شغل باعث می‌شود تا سیاست متناسب با هر یک از گروه‌ها در مواقعی که نیاز است به اجرا گذاشته شود. همچنین در نهایت راستی آزمایی دسته‌بندی خانوارها براساس دهک که در انتهای این گزارش نیز ارائه شده، نشان می‌دهد که طبقه بندی بر حسب شغل تا حد خوبی می‌تواند وضعیت خانوارها را نشان دهد. شایان ذکر است که از همه گروه‌های شغلی، دهک دهم جدا شده و در طبقه برخوردار قرار گرفته است.

وضعیت و روند شناسایی خانوارهای برخوردار

۱۹ درصد خانوارهای برخوردار «کارمند» دولتند

خانوارهای یارانه بگیردهک دهم در گروه خانوارهای برخوردار قرار گرفته‌اند. خانوارهای این گروه به دو دسته کارمندان دولت (۳۲۷ هزار خانوار و ۱۹ درصد از کل خانوارهای برخوردار) و غیرکارمندان دولت (۱/۳ میلیون خانوار و ۸۱ درصد از کل خانوارهای برخوردار) تقسیم می‌شوند. سیاست متناسب با این گروه حذف از دریافت یارانه نقدی و در اولویت قرار گرفتن پرداخت مالیات بر مجموع درآمد شخصی است.

راستی آزمایی دسته‌بندی خانوارها براساس دارایی، سفر خارجی و ...

دهک‌بندی در پایگاه اطلاعات رفاه ایرانیان براساس شاخص‌هایی چون دارایی‌ها، حقوق، بیمه، سفر خارجی، مالکیت خودرو و منزل و میانگین واریز سالانه به حساب سرپرست و اعضای خانوار در سالهای ۹۵ تا ۹۸، تراکنش خرید بانکی در سال‌های ۹۸ و ۹۹ انجام گرفته و براساس آن، جمعیت یارانه بگیرها به ۱۰ قسمت تقسیم شده است. دهک اول ۱۰ درصد جمعیتی است که کمترین برخورداری از شاخص‌های فوق را داشته و دهک دهم، ۱۰ درصد جمعیتی است که بالاترین برخورداری را داشته است.

زمانی که دسته بندی خانوارها براساس وضعیت شغلی و درآمدی را با دهک بندی تطبیق می‌دهیم، به نظر می‌رسد که دسته بندی فوق (جدول ۳) تفکیک نسبتاً مناسبی از وضعیت خانوارها به دست می‌دهد به نحوی که بدون استفاده مستقیم از دهک، دسته بندی شغلی خانوارها تطابق مناسبی با دهک آنها دارد.

در جمع بندی این گزارش نیز آمده است که در این مطالعه خانوارهای ایرانی در سه دسته فقیر، متوسط و برخوردار قرار گرفتند. در دسته بندی خانوارها، متوسط دهک درآمدی خانوارهای فقیر ۲/۷، خانوارهای متوسط ۶/۵ و خانوارهای برخوردار ۱۰ است. براساس این دسته بندی، از مجموع ۲۴ میلیون و ۹۰۱ هزار و ۶۹۶ خانوار ایرانی یارانه بگیر، ۳۸ درصد فقیر، ۵۵ درصد متوسط و ۷ درصد برخوردار هستند که سیاستگذار با استفاده از آن می‌تواند سیاست حمایتی متناسب با هر یک را به اجرا بگذارد.